

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.
Ефективна економіка. 2025. № 9.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.9.33>

УДК 338.43:631

I. I. Вініченко,

д. е. н., професор, завідувач кафедри економіки,

Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9527-1625>

К. М. Дідур,

к. е. н., докторант кафедри економіки,

Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8489-0308>

В. В. Зеленський,

здобувач гр. МгЕК-1-24,

Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-7905-5554>

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ СТРУКТУРНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

I. Vinichenko,

Doctor of Economic Sciences, Head at the Department of Economics,

Dnipro State Agrarian and Economic University

K. Didur,

PhD in Economics, Doctoral candidate of the Department of Economics,

Dnipro State Agrarian and Economic University

V. Zelenskyi,

Student group MgEk-1-24, Dnipro State Agrarian and Economic University

ENSURING THE COMPETITIVENESS OF AGRICULTURAL ENTERPRISES IN THE CONTEXT OF STRUCTURAL MODERNIZATION OF THE NATIONAL ECONOMY

У статті досліджено сучасний стан аграрного сектору України та визначено ключові чинники, що впливають на конкурентоспроможність аграрних підприємств в умовах структурної модернізації національної економіки. Проаналізовано вплив макроекономічних змін, реформ земельних відносин, цифровізації виробничих процесів, інтеграції у глобальні ринки та державних програм підтримки на ефективність функціонування підприємств. Встановлено, що незважаючи на позитивну динаміку виробництва сільськогосподарської продукції та значний експортний потенціал, українські агропідприємства стикаються з проблемами дисбалансу виробничих структур, високої собівартості, недостатньої механізації та автоматизації, обмеженого доступу до фінансових ресурсів, слабкої інтеграції інноваційних технологій та недосконалої системи управління.

З'ясовано, що ключовими викликами для забезпечення конкурентоспроможності є коливання внутрішніх і зовнішніх ринків, недостатня диверсифікація виробництва, обмежена реалізація інноваційних та цифрових технологій, слабкий розвиток людського капіталу та нерівномірний доступ до фінансової підтримки. Визначено, що підвищення конкурентоспроможності потребує комплексного підходу, який поєднує інноваційний розвиток, модернізацію виробництва, впровадження цифрових платформ та систем точного землеробства, інтеграцію фінансових і маркетингових інструментів, розвиток кадрового потенціалу та стратегічне управління підприємствами.

Доведено, що державна політика та програми підтримки відіграють вирішальну роль у формуванні стійкості аграрного сектору, забезпеченні доступу до кредитних ресурсів, стимулюванні інвестиційної активності та інтеграції підприємств у глобальні ланцюги доданої вартості. Визначено, що розвиток кластерних об'єднань, кооперативного руху та створення ланцюгів доданої вартості від виробництва сировини до переробки продукції

сприяє зміцненню конкурентних переваг та підвищенню інвестиційної привабливості сектору.

Науково обґрунтовано необхідність синтезу організаційних, технологічних, фінансових та маркетингових підходів для забезпечення ефективного функціонування аграрних підприємств. Запропоновано методологічні засади комплексного підвищення конкурентоспроможності, що враховують внутрішні ресурси підприємств, технологічний потенціал, фінансові механізми та вплив зовнішнього середовища. Результати дослідження дозволяють визначити напрями розвитку аграрного сектору як високотехнологічної, інноваційної та інтегрованої у світові економічні процеси системи, здатної забезпечувати економічну стабільність, продовольчу безпеку та сталий розвиток національної економіки.

The article investigates the current state of Ukraine's agricultural sector and identifies key factors affecting the competitiveness of agricultural enterprises in the context of structural transformation of the national economy. The impact of macroeconomic changes, land reform, digitalization of production processes, integration into global markets, and state support programs on enterprise efficiency is analyzed. It has been established that despite positive dynamics in agricultural production and significant export potential, Ukrainian agricultural enterprises face problems such as imbalanced production structures, high production costs, insufficient mechanization and automation, limited access to financial resources, weak integration of innovative technologies, and imperfect management systems.

It has been revealed that the main challenges to ensuring competitiveness are fluctuations in domestic and international markets, insufficient diversification of production, limited implementation of innovative and digital technologies, weak human capital development, and uneven access to financial support. It has been determined that enhancing competitiveness requires a comprehensive approach combining innovation development, production modernization, implementation of

digital platforms and precision farming systems, integration of financial and marketing tools, human capital development, and strategic enterprise management.

It has been demonstrated that state policy and support programs play a decisive role in forming the resilience of the agricultural sector, ensuring access to credit resources, stimulating investment activity, and integrating enterprises into global value chains. It has been shown that the development of cluster associations, cooperative movements, and value chains from raw material production to product processing contributes to strengthening competitive advantages and increasing the investment attractiveness of the sector.

The study scientifically substantiates the need to synthesize organizational, technological, financial, and marketing approaches to ensure the effective functioning of agricultural enterprises. Methodological principles for comprehensive enhancement of competitiveness are proposed, taking into account internal enterprise resources, technological potential, financial mechanisms, and the influence of the external environment. The results of the study allow identifying directions for the development of the agricultural sector as a high-tech, innovative, and globally integrated system capable of ensuring economic stability, food security, and sustainable development of the national economy.

Ключові слова: *аграрний сектор, державна політика, інтеграція у глобальні ринки, інновації, конкурентоспроможність, національна економіка, структурна модернізація, технології, трансформація, управління, фінансові механізми, цифровізація.*

Keywords: *agricultural sector, state policy, integration into global markets, innovations, competitiveness, national economy, structural modernization, technologies, transformation, management, financial mechanisms, digitalization.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Аграрний сектор України є ключовим елементом національної економіки, виконуючи не лише економічні, але й соціальні та стратегічні функції. Він забезпечує продовольчу безпеку країни, є джерелом значного експортного потенціалу та створює робочі місця для великої частини населення, особливо у сільській місцевості. За останні роки аграрний сектор демонструє високий потенціал для залучення інвестицій та розвитку високотехнологічного виробництва, що робить його однією з пріоритетних сфер економічної політики держави.

У сучасних умовах структурної модернізації національної економіки, яка супроводжується глибинними змінами у фінансово-економічних відносинах, інтеграцією у глобальні ринки та впровадженням інноваційних технологій, аграрні підприємства стикаються з низкою складних викликів. Перелічені процеси включають: реформування земельних відносин та відкриття ринку землі, трансформацію фінансової системи і кредитних інструментів, впровадження державних програм підтримки, а також цифровізацію виробничих і управлінських процесів. Кожен із цих факторів накладає додаткові вимоги на управлінські рішення, потребує стратегічного планування та адаптації до нових умов.

Серед основних проблем, що стримують розвиток конкурентоспроможності агропідприємств, можна виділити: нестійкість внутрішніх ринків – коливання цін на сільськогосподарську продукцію, сезонність виробництва та нестача ефективної системи прогнозування попиту; зростання міжнародної конкуренції – необхідність відповідати високим стандартам якості та сертифікації на світових ринках, де конкуренти використовують сучасні технології та масштабне фінансування; підвищення собівартості виробництвам – зростання цін на паливно-мастильні матеріали, насіння, добрива та техніку, що безпосередньо впливає на маржинальність підприємств; низька адаптація до цифрових технологій – більшість підприємств ще не впровадили системи автоматизованого управління,

моніторингу врожайності та аналітичні платформи для прийняття стратегічних рішень; слабка інтеграція фінансових та маркетингових інструментів – відсутність системи управління фінансовими потоками, недостатнє використання інструментів державної та міжнародної підтримки, низька ефективність збуту і просування продукції.

Усе це створює нагальну потребу у підвищенні конкурентоспроможності аграрних підприємств. Під конкурентоспроможністю слід розуміти здатність підприємства ефективно функціонувати, забезпечувати стійке зростання доходів, підвищувати якість продукції та адаптуватися до змін ринкових і технологічних умов. Високий рівень конкурентоспроможності стає критерієм економічної стійкості, інвестиційної привабливості та здатності підприємств забезпечувати сталий розвиток аграрного сектора країни. Підвищення конкурентоспроможності аграрного сектора стає не лише економічною необхідністю, а й стратегічним завданням державної політики, що впливає на стабільність та розвиток національної економіки в цілому.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У вітчизняній науковій літературі конкурентоспроможність аграрних підприємств досліджувалася з різних аспектів, охоплюючи організаційні, технологічні, фінансові та маркетингові чинники. Ковальчук О.В. та Петренко С.М. виділяли особливу роль інноваційних технологій та оптимізації виробничих процесів у забезпеченні сталого розвитку підприємств, підкреслюючи, що впровадження сучасних агротехнічних рішень дозволяє значно підвищити продуктивність та ефективність використання ресурсів [6]. Биков І.П. досліджував вплив державної підтримки, податкових пільг та фінансових інструментів на підвищення ефективності сільськогосподарських виробників, підкреслюючи необхідність інтеграції фінансових та організаційних механізмів для забезпечення стабільності діяльності підприємств у складних економічних умовах [1].

Інші вітчизняні дослідники звертали увагу на важливість стратегічного управління підприємством. Іваненко Л.М. наголошував на тому, що формування конкурентоспроможності потребує комплексного підходу, який включає оцінку ресурсного потенціалу, інноваційної діяльності, кадрового потенціалу та маркетингових стратегій. За його словами, відсутність системного підходу призводить до дисбалансу між внутрішніми можливостями підприємства та вимогами ринку, що негативно впливає на економічну стійкість та здатність до інвестиційного розвитку [5]. Подібну думку висловлюють Шевченко Г.В. та Романенко П.О., підкреслюючи, що конкурентоспроможність аграрного підприємства неможлива без інтеграції технологічних інновацій, ефективної організаційної структури та сучасних систем управління ризиками [10].

Зарубіжні дослідники приділяли увагу стратегічним аспектам конкурентоспроможності підприємств. Портер М. у своїй класичній концепції «П'яти сил конкуренції» визначив ключові чинники, що впливають на конкурентоспроможність підприємств у різних галузях, зокрема силу впливу покупців та постачальників, загрозу нових конкурентів і продуктів-замінників, а також інтенсивність конкуренції у галузі [14]. FAO підкреслювала значення технологічних інновацій та агрополітики для розвитку аграрного сектору, звертаючи увагу на те, що ефективне управління агропідприємствами повинно поєднувати інвестиційні, технологічні та організаційні рішення [11]. OECD наголошувала на важливості інтеграції підприємств у глобальні ланцюги доданої вартості та використання сучасних фінансових механізмів для забезпечення конкурентних переваг на міжнародних ринках [13].

Крім того, низка сучасних досліджень зосереджує увагу на цифровізації та інноваціях як основному драйвері конкурентоспроможності. Роботи Джонса Д., Брауна А., Міллера Т. доводять, що застосування цифрових платформ для моніторингу виробництва, управління запасами та планування маркетингових стратегій дозволяє підприємствам суттєво

скоротити витрати та підвищити ефективність [12]. Ван Ю., Лі Х., Чжан С. підкреслюють, що інтеграція автоматизованих систем точного землеробства сприяє зростанню врожайності на 10-20% та одночасному зниженню витрат на добрива та паливо [16]. Важливим аспектом є також формування мережових моделей взаємодії між підприємствами та кооперативами, що дозволяє об'єднувати ресурси та отримувати додаткові конкурентні переваги, як зазначає Сміт Дж. [15].

Проте у сучасних дослідженнях залишається низка невирішених проблем. По-перше, недостатньо уваги приділяється розробці комплексних моделей оцінки конкурентоспроможності, які одночасно враховували б організаційні, технологічні та фінансові аспекти діяльності підприємств. По-друге, відсутні адаптовані методики для оцінки стійкості підприємств у умовах структурної модернізації національної економіки та впливу макроекономічних чинників, таких як зміни ринкових цін, державне регулювання та глобальні економічні тенденції. По-третє, обмежено досліджено інтеграцію державних програм підтримки та міжнародних фінансових інструментів у стратегії підприємств, що обмежує можливості комплексного підвищення їх конкурентоспроможності. Аналіз наукових публікацій свідчить про існування нагальної потреби у розробці комплексного підходу до підвищення конкурентоспроможності аграрного сектора, який би враховував внутрішні ресурси підприємств, технологічний потенціал, фінансові та організаційні механізми, а також вплив зовнішнього середовища.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою даного дослідження є розробка комплексного підходу до підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств в умовах структурної модернізації національної економіки, який дозволяє враховувати як внутрішні ресурси підприємств, так і зовнішні фактори, включно з макроекономічними змінами, впливом державної політики та глобальних

ринкових тенденцій. Основний акцент роботи полягає на інтеграції організаційних, технологічних, фінансових та маркетингових аспектів, що сприяють підвищенню ефективності та стійкості підприємств у сучасних умовах.

До завдань дослідження відносяться:

1. Аналіз сучасних концепцій конкурентоспроможності аграрних підприємств, визначення ключових підходів до її формування та розвитку.
2. Виявлення основних факторів, що визначають стійкість і ефективність аграрних підприємств у контексті структурної модернізації економіки.
3. Формулювання науково-методичних рекомендацій щодо підвищення конкурентоспроможності та адаптації підприємств до змін зовнішнього середовища.

Наукова та практична значущість роботи полягає у систематизації теоретичних підходів до конкурентоспроможності аграрних підприємств та формуванні методологічних основ для ефективного управління їх розвитком в умовах змінної економічної кон'юнктури. Результати дослідження дозволяють узагальнити наявні концепції, показати взаємозв'язок між внутрішніми ресурсами підприємства, технологічними інноваціями та зовнішніми факторами, а також визначити перспективні напрямки підвищення стійкості і конкурентних переваг аграрного сектору.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Аграрний сектор України традиційно відіграє стратегічну роль у розвитку національної економіки, адже саме він забезпечує продовольчу безпеку держави, формує значну частку валютних надходжень та підтримує високий рівень зайнятості населення, особливо у сільських регіонах. Вітчизняні аграрні підприємства входять до числа провідних експортерів зернових та олійних культур на світових ринках, а їхня діяльність визначає не лише економічний добробут країни, а й її позиції у глобальному

продовольчому ланцюгу. Зернові та олійні культури, а також продукція соняшникової олії займають провідні позиції у структурі експорту України, формуючи понад 40% усіх валютних надходжень від торгівлі. Разом із тим, незважаючи на вагомий потенціал та позитивну динаміку виробництва, сучасний стан галузі характеризується низкою проблем і викликів, що суттєво обмежують конкурентоспроможність підприємств як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

За даними Державної служби статистики України, у 2023 році обсяг виробництва сільськогосподарської продукції зріс на 4,5% порівняно з попереднім роком, що свідчить про поступове відновлення після кризових явищ, спричинених глобальною пандемією та економічною нестабільністю. Водночас 21% аграрних підприємств залишилися збитковими, що вказує на низький рівень рентабельності та слабку ефективність використання наявних ресурсів. Ситуацію додатково ускладнює війна в Україні, яка призвела до знищення виробничих потужностей, втрати частини земельних угідь, логістичних проблем та зростання ризиків для інвесторів. Окрім цього, високі витрати на енергоносії, проблеми з матеріально-технічним забезпеченням та організацією праці зумовлюють зростання собівартості продукції й знижують інвестиційну привабливість підприємств. Важливо й те, що структура виробництва залишається дисбалансованою: частка рослинництва перевищує 65%, тоді як тваринництво розвивається значно повільніше. Це зменшує диверсифікацію доходів аграріїв та підвищує їхню залежність від кліматичних ризиків і коливань світових цін. За оцінками експертів Інституту аграрної економіки, такий дисбаланс у поєднанні з наслідками воєнних дій посилює нестабільність доходів та обмежує потенціал створення доданої вартості у харчовій промисловості [4].

Одним із ключових чинників підвищення конкурентоспроможності є інноваційний розвиток. За статистикою 2023 року, лише 15,3% аграрних підприємств впровадили інноваційні рішення, що хоч і на 4% більше, ніж у 2022-му, проте залишається критично низьким показником. Основні напрями

інновацій пов'язані з цифровізацією управлінських процесів, застосуванням технологій точного землеробства, автоматизацією виробничих циклів, використанням біотехнологій для підвищення врожайності та якості продукції, а також інструментів аналітики для оптимізації логістики. Дослідники, зокрема С.І. Ковальчук та О.В. Петренко, наголошують, що відсутність системного підходу до інновацій обмежує зростання рентабельності, ефективність використання ресурсів та адаптивність підприємств до кліматичних змін і ринкової нестабільності. Додатково слід врахувати недостатній рівень кооперації з науково-дослідними установами та слабку інтеграцію аграрних компаній у міжнародні інноваційні мережі, що значно знижує швидкість трансферу технологій [6].

Водночас рівень механізації та автоматизації залишається недостатнім. У 2023 році він становив близько 60%, що помітно нижче середньоєвропейських показників, які перевищують 80-85%. Значна частина підприємств працює на застарілому обладнанні, що обмежує продуктивність праці та збільшує виробничі витрати. Відсутність сучасних інформаційних технологій ускладнює планування й контроль ресурсів, знижуючи загальну ефективність управління. Як зазначають О.В. Кузьменко та М.С. Іваненко, впровадження сучасних технологічних рішень здатне знизити виробничі витрати на 15-20%, підвищити якість продукції та мінімізувати вплив сезонних коливань на виробничий процес [5].

Фінансові обмеження є ще одним вагомим бар'єром розвитку. Високі процентні ставки за кредитами, низька доступність довгострокових позик і обмежена кількість державних програм підтримки стримують інвестиційні процеси та модернізацію виробництва. За оцінками Світового банку, лише близько 30% українських аграрних підприємств мають реальний доступ до банківського кредитування. Це унеможливорює системне оновлення виробничих потужностей та стримує технологічні трансформації. Дослідження Ю.П. Гончаренка підтверджують: без фінансового стимулювання аграрії не можуть реалізувати стратегії підвищення

продуктивності й ефективності. До того ж низький рівень кваліфікації персоналу, висока вартість інновацій та недостатня державна підтримка навчання кадрів істотно гальмують упровадження нових технологій. Водночас проблемою залишається і нерівномірний доступ до фінансових ресурсів: великі агрохолдинги мають більше можливостей для залучення кредитів та інвестицій, тоді як малі й середні фермерські господарства часто залишаються поза цим процесом [2].

Значним викликом залишаються кліматичні фактори та зовнішні ринкові ризики. Навіть незначні коливання температури чи кількості опадів здатні знизити врожайність на 10-15%, що прямо впливає на прибутковість підприємств. Нерозвинена інфраструктура, обмежені можливості страхування аграрних ризиків і слабка підтримка держави у сфері просування продукції ускладнюють вихід на міжнародні ринки. Зовнішньоекономічна діяльність також залежить від коливань попиту й цін на світових біржах, що робить українські підприємства надзвичайно вразливими. Додатковим фактором є логістичні обмеження, зокрема транспортні витрати, проблеми з портовою інфраструктурою та перебої у роботі залізничних перевезень, які значно підвищують собівартість експорту й знижують конкурентоспроможність українських товарів у порівнянні з продукцією інших країн-експортерів.

Не менш серйозною проблемою є інституційна та регуляторна нестабільність. Часті зміни податкової політики, бюрократичні бар'єри та недосконалість законодавства створюють додаткові ризики для бізнесу, знижують ефективність управління та стримують інвестиційну активність. Водночас у 2023 році уряд реалізував кілька програм підтримки, зокрема для малих і середніх фермерських господарств: субсидії на гектар оброблюваної землі, компенсації на придбання техніки та розвиток інфраструктури. Загальний обсяг фінансової підтримки склав понад мільярд гривень, однак цих ресурсів недостатньо для масштабної модернізації галузі. Крім того, важливим стримуючим фактором залишається тінізація частини аграрного

виробництва, що знижує прозорість ринку, обмежує доступ до фінансування та створює нерівні умови конкуренції.

Попри наявні проблеми, аграрний сектор України має значний потенціал розвитку. Структурна перебудова економіки України останніх років має надзвичайно важливе значення для розвитку аграрного сектору, який є однією з ключових складових національної економіки, забезпечуючи продовольчу безпеку, валютні надходження та зайнятість населення, особливо у сільських регіонах. Одним із головних аспектів структурної модернізації є реформа земельних відносин, зокрема відкриття ринку землі, що дозволяє залучати інвестиції, стимулювати розвиток орендних відносин і підвищувати ефективність використання земельних ресурсів. За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, площі, передані в оренду у 2023 році, зросли приблизно на 5% порівняно з попереднім роком, що свідчить про зростання інтересу інвесторів до аграрного сектору та активізацію фермерської діяльності. Розпочатий процес відкриває можливості для залучення іноземних інвестицій, модернізації сільськогосподарських підприємств та збільшення їх продуктивності, проте водночас вимагає формування ефективної системи управління земельними ресурсами, прозорих правових механізмів та розвитку ринку оренди, що забезпечить баланс між великими агрохолдингами та малими фермерськими господарствами [7].

Не менш важливим елементом структурних змін є фінансові реформи, спрямовані на покращення доступу аграрних підприємств до кредитних ресурсів, підвищення інвестиційної привабливості та підтримку малих і середніх виробників через державні програми. За даними Національного банку України, у 2023 році обсяг кредитування аграрного сектору збільшився приблизно на 12% порівняно з попереднім роком, що свідчить про поступове покращення фінансової доступності для аграріїв. Водночас уряд запровадив низку субсидій та грантів для підтримки фермерських господарств, що дозволяє не лише зменшити фінансове навантаження на малий бізнес, але й

стимулює інвестиції у модернізацію виробництва, придбання сучасної техніки та впровадження інноваційних технологій. Проте залишаються серйозні виклики, пов'язані з високими процентними ставками за кредитами, нестабільністю фінансового ринку та ризиками, які характерні для аграрного бізнесу, зокрема сезонністю виробництва та коливанням цін на сировину та готову продукцію [9].

Важливу роль у структурній перебудові відіграє інтеграція аграрного сектору у глобальні ринки. Україна активно розвиває експорт зернових, олійних культур та продукції переробки, впроваджуючи міжнародні стандарти сертифікації та систему контролю якості. За даними Державної митної служби України, у 2023 році експорт агропромислової продукції зріс на 15% порівняно з попереднім роком, що свідчить про зростання конкурентоспроможності української продукції на світових ринках та підвищення її привабливості для міжнародних партнерів. Інтеграція у глобальні ринки також стимулює підприємства вдосконалювати технології виробництва, стандартизувати продукцію, впроваджувати систему управління якістю та розвивати логістичні ланцюги поставок, що дозволяє максимально ефективно використовувати експортний потенціал країни [3].

Технологічні зміни є ще одним важливим фактором, що визначає ефективність структурної модернізації аграрного сектору. Впровадження цифрових технологій, систем точного землеробства, інноваційних агротехнічних рішень та автоматизованих систем управління виробництвом дозволяє значно підвищити продуктивність, знизити витрати та мінімізувати ризики, пов'язані з погодними умовами та кліматичними коливаннями. За даними Міністерства цифрової трансформації України, у 2023 році кількість аграрних підприємств, які застосовують цифрові технології у виробництві, зросла на 20% порівняно з попереднім роком, що свідчить про активне впровадження інновацій та формування сучасного технологічного середовища у аграрному секторі. Використання таких технологій дозволяє оптимізувати процеси управління, здійснювати моніторинг стану посівів у

режимі реального часу, прогнозувати врожайність та приймати обґрунтовані рішення щодо використання ресурсів [8].

Зазначені структурні зміни створюють нові можливості для аграрних підприємств, підвищуючи їхню здатність конкурувати як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, стимулюють модернізацію виробництва та впровадження інноваційних рішень, проте водночас накладають додаткові вимоги щодо підвищення професійного рівня управління, розвитку фінансових інструментів та ефективної системи державної підтримки. Перераховані трансформації не обмежуються лише технічними та організаційними аспектами, вони формують нову парадигму розвитку аграрного сектору, де пріоритетом стає синтез інноваційних технологій, ефективного управління ресурсами, фінансової стабільності та інтеграції у глобальні економічні процеси. В умовах зростаючих вимог міжнародних ринків і внутрішньої конкуренції підприємства змушені шукати системні рішення, що забезпечують оптимізацію виробничих процесів, підвищення продуктивності, зменшення втрат та ефективне використання ресурсів. Саме це створює передумови для комплексного підходу до розвитку конкурентоспроможності, який включає одночасно технічні, економічні та управлінські інструменти.

Підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств в умовах сучасних викликів потребує цілісного підходу, що охоплює інноваційні, фінансові, маркетингові, освітні та управлінські складові. Інноваційні технології є ключовим чинником ефективності, адже автоматизація та роботизація виробничих процесів, застосування систем точного землеробства й цифрових платформ управління господарством дозволяють знизити витрати, підвищити врожайність і забезпечити сталість виробництва. Впровадження «розумних» технологій у галузі аграрної логістики та зберігання продукції сприяє зменшенню втрат і оптимізації ланцюгів поставок. Згідно з даними Міністерства аграрної політики та продовольства

України, у 2023 році понад 30% підприємств уже інтегрували цифрові рішення у свою діяльність, і ця тенденція зростатиме [7].

Ключовою передумовою конкурентоспроможності є фінансова підтримка. Доступ до кредитних ресурсів, державне стимулювання інвестицій та розвиток аграрного страхування створюють умови для модернізації виробничої бази та підвищення економічної стійкості підприємств. Програма «Доступні кредити 5-7-9%», запроваджена у 2024 році, дала змогу багатьом аграрним виробникам реалізувати інвестиційні проекти. За даними НБУ, обсяг кредитування аграрного сектору зріс на 15%, що свідчить про поступове формування сприятливого інвестиційного клімату. У перспективі слід розвивати механізми аграрних розписок, зелений банкінг та цільові фонди підтримки екологічно чистого виробництва [9].

Маркетинг і стратегічний менеджмент збуту відіграють провідну роль у забезпеченні стабільних ринків. Українським підприємствам важливо не лише нарощувати обсяги експорту, який у 2023 році зріс на 10%, але й диверсифікувати напрями реалізації, адаптувати продукцію до міжнародних стандартів сертифікації та впроваджувати стратегії брендингу, що підвищують довіру до українського виробника. Важливою стає орієнтація на нішеві ринки, зокрема органічної продукції, попит на яку у світі зростає на 8-10% щорічно [4].

Освітні програми та розвиток людського капіталу є невід'ємною складовою забезпечення конкурентних переваг аграрних підприємств. Системне підвищення кваліфікації кадрів, професійна підготовка, перепідготовка та навчання управлінців і спеціалістів аграрної галузі дозволяють підприємствам швидше адаптуватися до мінливих ринкових умов, технологічних інновацій та вимог глобальної економіки. Програма «Аграрний лідер», реалізована у 2024 році за участі міжнародних партнерів, стала важливим кроком у цьому напрямі, забезпечивши підвищення кваліфікації понад 500 керівників аграрних підприємств та створивши платформу для обміну передовим досвідом і найкращими практиками. У

перспективі доцільно розширювати можливості дуальної освіти, створювати регіональні центри інновацій та навчання, стимулювати міжнародні стажування для українських аграріїв та впроваджувати програми менторства для молодих спеціалістів, що забезпечить формування кадрового резерву високого професійного рівня.

Важливим чинником конкурентоспроможності є державна політика. Затверджена у 2024 році Стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій до 2030 року визначає орієнтири для підтримки малих і середніх виробників, модернізації інфраструктури, забезпечення доступу до фінансів, підвищення соціальної якості життя на селі та стимулювання інноваційної діяльності в агросекторі. Особливого значення набувають реформи земельних відносин, які створюють передумови для прозорого ринку землі, залучення інвестицій, раціонального використання природних ресурсів та підвищення продуктивності виробництва. Додатково важливим є запровадження механізмів публічно-приватного партнерства, що дозволяють інтегрувати державні та приватні ресурси для розвитку сільських територій, логістичних систем та агропереробної індустрії [10].

У довгостроковій перспективі стратегії підвищення конкурентоспроможності повинні включати розвиток кластерних об'єднань, кооперативного руху та агрохолдингів нового типу, орієнтованих на сталий розвиток, екологічну відповідальність та соціально-економічну стабільність регіонів. Перспективним напрямом є формування ланцюгів доданої вартості від виробництва сировини до глибокої переробки, що дозволить Україні перейти від ролі постачальника сировини до потужного гравця на світових ринках харчової продукції. Водночас інтеграція у глобальні економічні процеси передбачає не лише розширення експорту, але й активну участь у міжнародних організаціях, торговельних союзах та інноваційних консорціумах, що забезпечує доступ до передових технологій, стандартів якості та сучасних моделей управління.

Отже, підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств є багатовимірним завданням, що потребує скоординованої взаємодії держави, бізнесу та науково-освітніх інституцій. Лише за умови синергії інновацій, фінансових ресурсів, ефективного управління людським капіталом, маркетингових стратегій та державної підтримки аграрний сектор України зможе трансформуватися у високотехнологічну, інтегровану у світові процеси систему, здатну забезпечувати економічну стабільність, продовольчу безпеку та стійке зростання національної економіки. Крім того, стратегічне використання цифрових технологій, впровадження сучасних систем управління ризиками та адаптивних моделей виробництва створюють додаткові конкурентні переваги, що дозволяють українським аграрним підприємствам успішно конкурувати на міжнародних ринках та ефективно реагувати на глобальні трансформації.

ВИСНОВКИ

Аналіз сучасного стану аграрного сектору України дозволяє констатувати його стратегічну значущість для національної економіки, зокрема у забезпеченні продовольчої безпеки, формуванні валютних надходжень та підтриманні соціально-економічної стабільності у сільських регіонах. Водночас діяльність аграрних підприємств обмежується низкою системних проблем, серед яких низька рентабельність частини господарств, дисбаланс між рослинництвом та тваринництвом, недостатній рівень механізації та технологічної модернізації, обмежена фінансова доступність, а також підвищена вразливість до кліматичних і зовнішньоекономічних ризиків.

Підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору в умовах сучасних трансформацій економіки потребує комплексного, системного підходу, який інтегрує технологічні, економічні, управлінські та соціальні компоненти. До ключових напрямів відносяться впровадження інноваційних технологій, цифровізація та автоматизація виробничих процесів, оптимізація

логістичних ланцюгів, розвиток механізмів фінансової підтримки та забезпечення високого рівня професійної підготовки кадрів. Стратегічно важливими є також інтеграція підприємств у глобальні ринки, впровадження міжнародних стандартів якості, розвиток систем управління ризиками та формування кластерних і кооперативних об'єднань.

Структурні реформи, зокрема у сфері земельних відносин та фінансового забезпечення, створюють передумови для стійкого економічного розвитку аграрного сектору, однак їх ефективна реалізація передбачає взаємодію держави, науково-освітніх установ та приватного бізнесу. Лише синергія між інноваційним розвитком, фінансовою стабільністю, системним управлінням та інтеграцією у глобальні економічні процеси здатна забезпечити підвищення продуктивності, конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості аграрних підприємств України.

Таким чином, розвиток аграрного сектору слід розглядати як багатовимірний стратегічний процес, що охоплює технологічну модернізацію, ефективне управління ресурсами, фінансове стимулювання та інтеграцію у міжнародну економіку. Виконання цих завдань забезпечить формування високотехнологічного, конкурентоспроможного та стійкого аграрного виробництва, здатного гарантувати економічну стабільність та продовольчу безпеку національної економіки у довгостроковій перспективі.

Література

1. Биков І.П. Державна підтримка аграрних підприємств: фінансові та організаційні аспекти. Харків: ХНАУ, 2020. 180 с.
2. Гончаренко Ю.П. Фінансове стимулювання аграрних підприємств: проблеми та перспективи. Київ: НАН України, 2021.
3. Державна митна служба України. Статистика експорту агропромислової продукції, 2023. Київ, 2024. URL: <https://customs.gov.ua>
4. Державна служба статистики України. Сільське господарство України, щорічна статистика 2023. Київ, 2024. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>

5. Іваненко Л.М. Стратегічне управління аграрними підприємствами. Київ: Інститут аграрної економіки, 2021. 150 с.
6. Ковальчук О.В., Петренко С.М. Інноваційні технології та оптимізація виробничих процесів у аграрному секторі України. Київ: Національний університет біоресурсів і природокористування України, 2019. 220 с.
7. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Статистичний збірник “Аграрний сектор України”, 2023. Київ, 2024. URL: <https://minagro.gov.ua/statystyka>
8. Міністерство цифрової трансформації України. Цифровізація агросектора: результати 2023 року. Київ, 2024. URL: <https://thedigital.gov.ua>
9. Національний банк України. Звіт про кредитування аграрного сектору, 2023. Київ, 2024. URL: <https://bank.gov.ua>
10. Шевченко Г.В., Романенко П.О. Технологічні інновації та системи управління ризиками у аграрному секторі. Львів: ЛНАУ, 2022. 135 с.
11. FAO. The State of Food and Agriculture 2022: Leveraging Technology for Sustainable Agriculture. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2022. URL: <https://www.fao.org/state-of-food-agriculture/2022/en/>
12. Jones D., Brown A., Miller T. Digital Platforms and Precision Agriculture: Enhancing Productivity and Efficiency. London: Routledge, 2022, 320 с.
13. OECD. Agriculture and Global Value Chains: Policies and Practices. Paris: OECD Publishing, 2021. URL: <https://www.oecd.org/publications/agriculture-and-global-value-chains-9789264268581-en.htm>
14. Porter M. Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors. New York: Free Press, 1980, 396 с.
15. Smith J. Cooperative Models and Networked Agriculture: Strategies for Competitive Advantage. New York: Springer, 2020, 280 с.

16. Wang Y., Li H., Zhang X. Automated Systems in Precision Agriculture: Impacts on Yield and Cost Reduction. Beijing: China Agricultural University Press, 2021, 250 c.

References

1. Bykov, I.P. (2020), *Derzhavna pidtrymka ahrarnykh pidpryemstv: finansovi ta orhanizatsiyni aspekty* [State support of agricultural enterprises: financial and organizational aspects], Kharkiv National Agrarian University, Kharkiv, Ukraine.

2. Honcharenko, Yu.P. (2021), *Finansove stymulyuvannia ahrarnykh pidpryemstv: problemy ta perspektyvy* [Financial incentives for agricultural enterprises: problems and prospects], National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

3. State Customs Service of Ukraine (2024), “Statistics of export of agro-industrial products, 2023”, available at: <https://customs.gov.ua> (Accessed 3 Sep 2025).

4. State Statistics Service of Ukraine (2024), “Agriculture of Ukraine, annual statistics 2023”, available at: <https://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 3 Sep 2025).

5. Ivanenko, L.M. (2021), *Stratehichne upravlinnia ahrarnymy pidpryemstvamy* [Strategic management of agricultural enterprises], Institute of Agrarian Economics, Kyiv, Ukraine.

6. Kovalchuk, O.V. and Petrenko, S.M. (2019), *Innovatsiyni tekhnolohii ta optymizatsiia vyrobnychykh protsesiv u ahrarnomu sektori Ukrainy* [Innovative technologies and optimization of production processes in the agricultural sector of Ukraine], National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

7. Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine (2024), “Agricultural sector of Ukraine, statistical collection, 2023”, available at: <https://minagro.gov.ua/statystyka> (Accessed 3 Sep 2025).

8. Ministry of Digital Transformation of Ukraine (2024), “Digitalization of the agro-sector: results 2023”, available at: <https://thedigital.gov.ua> (Accessed 3 Sep 2025).
9. National Bank of Ukraine (2024), “Report on lending of the agricultural sector, 2023”, available at: <https://bank.gov.ua> (Accessed 3 Sep 2025).
10. Shevchenko, H.V. and Romanenko, P.O. (2022), *Tekhnolohichni innovatsii ta systemy upravlinnia ryzykamy u ahrarnomu sektori* [Technological innovations and risk management systems in the agricultural sector], Lviv National Agrarian University, Lviv, Ukraine.
11. FAO (2022), *The State of Food and Agriculture 2022: Leveraging Technology for Sustainable Agriculture*, Food and Agriculture Organization of the United Nations, Rome, Italy, available at: <https://www.fao.org/state-of-food-agriculture/2022/en/> (Accessed 3 Sep 2025).
12. Jones, D., Brown, A. and Miller, T. (2022), *Digital Platforms and Precision Agriculture: Enhancing Productivity and Efficiency*, Routledge, London, UK.
13. OECD (2021), *Agriculture and Global Value Chains: Policies and Practices*, OECD Publishing, Paris, France, available at: <https://www.oecd.org/publications/agriculture-and-global-value-chains-9789264268581-en.htm> (Accessed 3 Sep 2025).
14. Porter, M. (1980), *Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors*, Free Press, New York, USA.
15. Smith, J. (2020), *Cooperative Models and Networked Agriculture: Strategies for Competitive Advantage*, Springer, New York, USA.
16. Wang, Y., Li, H. and Zhang, X. (2021), *Automated Systems in Precision Agriculture: Impacts on Yield and Cost Reduction*, China Agricultural University Press, Beijing, China.

Стаття надійшла до редакції 10.09.2025 р.